

บทที่ 6 บทสรุป

ล้านนา ระหว่าง พ.ศ. 2410-2476 เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่เป็นผลจากอิทธิพลภายนอกที่สำคัญ ได้แก่ การเข้ามาปฏิรูปด้านการเมืองการปกครองของรัฐบาลกรุงเทพฯ พร้อมกับการเข้ามาของมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่ได้ นำศาสนาคริสต์ วิทยาการ และเทคโนโลยีของตะวันตกเข้ามาถ่ายทอดในล้านนาเพื่อสร้างสังคมใหม่ตามแนวคิดและอุดมการณ์ทางศาสนาของตน โดยมีมิชชันนารีอเมริกันได้ทำพันธกิจหรือกิจกรรมที่ถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบในท้องที่ของล้านนา ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และเชียงราย นอกจากนี้ยังได้ขยายการเผยแผ่คริสต์ศาสนาออกไปสู่ชนชาติไทที่อยู่นอกดินแดนล้านนาด้วย จากการศึกษาถึงบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนา ระหว่าง พ.ศ. 2410-2476 สรุปเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

1. แนวคิดและอุดมการณ์ทางศาสนาของมิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนา

มิชชันนารีอเมริกันเป็นกลุ่มคนจากองค์กรคริสตจักรในสหรัฐอเมริกาที่ถูกหล่อหลอมประสบการณ์ทางศาสนาทำให้มีแนวคิดและอุดมการณ์หลักคือการมองว่า คริสต์ศาสนาเป็นศาสนาที่ถูกต้องสูงสุดเพียงอย่างเดียว และเข้าใจตนเองว่า มีบทบาทในฐานะเป็น "อิสราเอลใหม่" ที่จะต้องจัดเตรียมแผ่นดินของพระเจ้าบนโลกนี้ โดยต้องทำให้ทุกสังคมมีความเชื่อศรัทธาในศาสนาที่ถูกต้องคือคริสต์ศาสนา ดังนั้น มิชชันนารีอเมริกันจึงมีเป้าหมายสำคัญคือการทำให้ล้านนาเป็นสังคมของคริสต์ศาสนา แต่เนื่องด้วยมิชชันนารีอเมริกันเป็นผลผลิตจากสังคมตะวันตกในยุคของความทันสมัย จึงมีการนำแนวคิด วิทยาการ และเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่เข้ามาเป็นปัจจัยในการเผยแผ่คริสต์ศาสนา ทำให้ล้านนาได้รับสิ่งที่เป็นความทันสมัยพร้อมกับการได้ยินเรื่องราวทางศาสนาที่มีหลักความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติที่แตกต่างจากความเชื่อในศาสนาเดิม ความพยายามดังกล่าวนี้ถือเป็น "ภาระของคนขาว" ตามคตินิยมของชาตินิยมตะวันตก นักล่าอาณานิคม โดยมีมิชชันนารีอเมริกันได้แสดงออกถึงการเป็นผู้มีบทบาทในการทำสงครามทางวัฒนธรรมกับ "ชนนอกกรีต" เพื่อสร้างสังคมใหม่ตามแนวคิดและอุดมการณ์ทางศาสนาของตนอย่างเข้มข้น

กระบวนการเผยแผ่คริสต์ศาสนาที่มีนัยเป็นการทำสงครามทางวัฒนธรรมดังกล่าวมาจากแนวคิดและอุดมการณ์ทางศาสนาของมิชชันนารีอเมริกันที่เกิดขึ้นบนรากฐานเหตุผลทางปรัชญาของตะวันตกอันก่อให้เกิดโลกทัศน์ทางศาสนาอันสำคัญคือการมีโลกทัศน์ว่า มีศาสนาที่ถูกต้องเพียงศาสนาเดียวไม่มีความเชื่อที่หลากหลาย ซึ่งเป็นวิถีคิดของโลกสมัยใหม่ และมีมิชชันนารี

อเมริกันยังมีแนวคิดที่แบ่งโลกออกเป็นสองฝ่าย ได้แก่ฝ่ายของพระเจ้าและฝ่ายของมารซาตาน มิชชันนารีอเมริกันมีภาระหน้าที่หลักคือการสร้างอาณาจักรของพระเจ้าให้ขยายกว้างไกลออกไป นั่นหมายถึงการทำลายสังคมที่ถูกมองว่าตกอยู่ในฝ่ายของมารซาตานเพื่อให้มีโลกของฝ่ายพระเจ้าเพียงอย่างเดียว

ในการปฏิบัติงานของมิชชันนารีอเมริกันนั้นมีความเชื่อมั่นว่า การใช้การแพทย์และให้การศึกษาแบบตะวันตกจะเป็นอาวุธในการทำลายล้างสิ่งที่เป็นความชั่วร้ายในโลกฝ่ายซาตาน และเมื่อมิชชันนารีเข้ามาสู่ลันนาได้กระทำตามแนวคิดและอุดมการณ์ของตนด้วยการสร้างสังคมใหม่ที่ปรากฏเป็นรูปธรรม คือการจัดตั้งคริสตจักรหรือชุมชนชาวคริสต์ซึ่งมิชชันนารีต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และวิถีการดำเนินชีวิตจากสังคมแบบเดิมมาสู่การมีความคิดมีวิถีชีวิตแบบใหม่และมีความเชื่อศรัทธาต่อคริสต์ศาสนา ดังนั้น จะเห็นได้ว่า มิชชันนารีอเมริกันได้ใช้การแพทย์และการศึกษาแบบตะวันตกรวมทั้งเทคโนโลยีสมัยใหม่ อาทิ เครื่องฉายภาพสไลด์ ฟิล์มเสียง แผนที่ ลูกโลกจำลอง เครื่องมือทางการแพทย์และยาของตะวันตก รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีด้านการพิมพ์สมัยใหม่เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ซึ่งมีกระบวนการที่ชัดเจนคือการใช้ประดิษฐ์กรรมและวิทยาการตะวันตกชักนำให้คนหันมานับถือคริสต์ศาสนา และใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมทางสังคมชาว ป็องกันไม่ให้ชาวคริสต์กลับไปเกลือกกลั้วกับสิ่งที่มิชชันนารีอเมริกันมองว่าเป็นความผิดพลาดไปในสังคมเดิมอีก

ชุมชนชาวคริสต์หรือคริสตจักรนับเป็นต้นแบบของการสร้างสังคมใหม่ของมิชชันนารีอเมริกันที่เกิดขึ้นท่ามกลางบริบททางประวัติศาสตร์ของลันนา มิชชันนารีอเมริกันเข้ามามีฐานะเป็นผู้นำของสังคมที่กำลังถูกสร้างขึ้นใหม่นี้ ในลักษณะของการเป็นผู้อุปถัมภ์ มีการวางระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ทางสังคม มีการจัดกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นแบบเฉพาะที่จะกล่อมเกลาและยึดเหนี่ยวให้สังคมใหม่นี้ดำรงอยู่และขยายขอบเขตออกไป มีตัวอย่างของการสร้างชุมชนที่ถือเป็นต้นแบบ (model) ของชุมชนชาวคริสต์ในอุดมคติของมิชชันนารีอเมริกัน ปรากฏในงานเขียนเมื่อ พ.ศ. 2467 ว่า

“...หมู่บ้านคริสเตียนต้นแบบที่บ้านเด่นอยู่ภายใต้การดูแลของนายแพทย์แมคเคน ประกอบด้วยสถานนมัสการพระเจ้าหนึ่งหลัง โรงเรียนหนึ่งหลัง และบ้านเรือนที่สร้างอย่างดีบนที่ดินที่มีความสมบูรณ์กว้างขวางพอตามที่ได้กำหนดทำเลไว้ จากค่าเช่ารายปีเพียงเล็กน้อยทำให้ครอบครัวหนึ่งสามารถที่จะเป็นผู้อนุเคราะห์ได้หากพวกเขาอยู่ในกฎระเบียบของหมู่บ้านแบบที่คริสเตียนควรปฏิบัติ และเมื่ออาศัยอยู่ครบสิบปีแล้วก็มีสิทธิ์ครอบครองทรัพย์สินนี้ แต่อย่างไรก็ตาม พวกเขาไม่สามารถขายให้กับผู้หนึ่งผู้ใดที่ผู้ปกครองของ

คริสตจักรเชียงใหม่ไม่ให้การรับรอง⁵¹⁵

จากการศึกษาทางประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่า มิชชันนารีอเมริกันได้สร้างระบบภายในชุมชนและสร้างเครือข่ายของชุมชนชาวคริสต์ที่นับเป็นการขยายความหมายไปถึงชุมชนแบบจินตนาการ (imagined community) คือชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นด้วยอุดมการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ยึดโยงผูกพันให้มีจิตสำนึกของการเป็นพวกเดียวกัน มิชชันนารีอเมริกันได้เริ่มต้นในการสร้างชุมชนชาวคริสต์ที่หมายถึงคนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางด้านความรู้สึกนึกคิดทางศาสนาและการกระทำที่ก่อให้เกิดความผูกพันร่วมกัน ดังนั้นจึงมี "คริสตจักร" หรือชุมชนชาวคริสต์ในลักษณะเป็นชุมชนที่มีขอบเขตพื้นที่แน่นอน และชุมชนอีกลักษณะหนึ่งคือชุมชนทางจิตวิญญาณที่มีระบบยึดโยงชาวคริสต์ที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่เดียวกันด้วยการสร้างความสัมพันธ์โดยใช้หลักความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมที่กำหนดไว้ในแบบอย่างเดียวกัน ซึ่งทำให้มองเห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการเกิดชุมชนชาวคริสต์ในระดับท้องถิ่น ระดับเมือง ระดับภูมิภาค และระดับชาติ ที่เป็นได้ทั้งชุมชนทางกายภาพและชุมชนแบบจินตนาการ

ในกระบวนการถ่ายทอดความเชื่อของศาสนาใหม่ลงสู่สังคมแทนที่มีศาสนาเดิมและความเชื่อเดิม นับเป็นการยากที่ผู้เปลี่ยนศาสนาจะสามารถปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และรับเอาคติความเชื่อใหม่ได้อย่างหมดจด แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ในการศึกษาเรื่องนี้จะเห็นว่า มิชชันนารีอเมริกันมีความพยายามในการสร้างชุมชนชาวคริสต์ให้เป็นไปตามแนวคิดและอุดมการณ์ของตนโดยมีการวางระเบียบและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นกรอบกำหนด ซึ่งในสมัยเริ่มแรกจะเห็นถึงการคัดกรองคนที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกของชุมชน และมีการควบคุมพฤติกรรมให้อยู่ในกรอบความคิดและการปฏิบัติแบบคริสต์ศาสนาอย่างเข้มขัน มีการตั้งกฎระเบียบวินัยที่เป็นการสร้างอุปนิสัยแบบสมัยใหม่ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมจะเห็นว่า ชุมชนชาวคริสต์เป็นชาวบ้านพวกแรกๆ ที่ได้เข้ามาอยู่ในการหลอมหลอมในสังคมที่ต้องการให้มีความทันสมัยที่มาพร้อมกับความคิดความเชื่อในศาสนา เทคโนโลยี และวิทยาการแบบตะวันตก ทำให้ชาวบ้านที่เป็นคนระดับล่างได้รับสิ่งเหล่านี้เช่นเดียวกับชนชั้นนำในสังคมล้านนา

สำหรับการจัดตั้งชุมชนชาวคริสต์อันเป็นผลจากการปฏิบัติงานของมิชชันนารีอเมริกันตั้งแต่ พ.ศ.2410-2476 มีกระจัดกระจายออกไปอย่างกว้างขวาง และได้มีการตั้งเป็นคริสตจักรอย่างเป็นทางการจำนวน 42 คริสตจักร (ดูภาคผนวก ฉ) ซึ่งในการจัดตั้งเป็น "คริสตจักร" นั้นเป็น

⁵¹⁵The Siam Outlook 3, 3(January 1924) : 25.

ระบบที่ถูกกำหนดโดยมิชชันนารีอเมริกันที่จะให้ชุมชนชาวคริสต์แห่งใดแห่งหนึ่งหรือหลายแห่งมารวมกัน และมีการสถาปนาตามพิธีกรรมทางศาสนา คริสตจักรจึงเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวชาวคริสต์ทั้งในส่วนปัจเจกและรวมเอาชุมชนชาวคริสต์ย่อยๆ ไว้เป็นหน่วยสังคมเดียวกัน ดังปรากฏมีคริสตจักรส่วนมากประกอบด้วยชาวคริสต์ที่กระจัดกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ หลายหมู่บ้าน และมีคริสตจักรบางแห่งที่เป็นหมู่บ้านที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานใหม่เป็นชุมชนชาวคริสต์โดยเฉพาะ

การจัดตั้งชุมชนชาวคริสต์ระหว่าง พ.ศ. 2410-2476 แยกเป็นสี่ลักษณะที่สำคัญคือ

(1) ชุมชนชาวคริสต์ที่อยู่ปะปนกลมกลืนกับชาวบ้านทั่วไปในหมู่บ้านเดิม (2) การอยู่ร่วมในชุมชนเดิมแต่มีโบสถ์เป็นศูนย์กลางของชาวคริสต์ (3) การตั้งชุมชนเฉพาะส่วนของชาวคริสต์แต่ยังอยู่ในหมู่บ้านเดิม (4) การตั้งชุมชนชาวคริสต์ที่แยกออกไปต่างหาก

ปัจจัยสำคัญในการจัดตั้งชุมชนชาวคริสต์คือ อิทธิพลจารีตของความเชื่อเรื่องผีในสังคมล้านนาที่ทำให้คนกลุ่มหนึ่งถูกกระทำให้เป็นคนที่สังคมรังเกียจ โดยเฉพาะการถูกกล่าวหาว่าเป็นผีเกะ หรือบางส่วนเกิดการเบียดเบียนในการเลี้ยง (บูชา) ผี ก็ละทิ้งความเชื่อแบบเดิมมานับถือศาสนาใหม่ และการเข้ามาเป็นคริสเตียนเพราะได้รับการช่วยเหลือให้การรักษาทางการแพทย์ เช่น ระหว่าง พ.ศ. 2454-2455 ปรากฏมีการเพิ่มกลุ่มชาวคริสต์ล้านนาอย่างมากเนื่องมาจากการเกิดโรคระบาด ซึ่งทำให้บทบาทด้านการแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันปรากฏผลอย่างชัดเจนและทำให้การแพทย์แบบตะวันตกมีอิทธิพลต่อสังคมล้านนามากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับรัฐบาลกรุงเทพฯ ที่พยายามเปลี่ยนแปลงระบบการแพทย์และการสาธารณสุขให้เป็นแบบตะวันตก โดยการร่วมมือกับมูลนิธิรอกกีเฟลเลอร์ ทำให้มิชชันนารีอเมริกันพอใจในการพัฒนาการบริการที่เป็นการแพทย์แบบตะวันตกอย่างเต็มที่

อิทธิพลจากการใช้การแพทย์ของมิชชันนารีอเมริกันในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาที่เป็นรูปธรรมอย่างยิ่ง คือการจัดตั้งนิคมผู้ป่วยโรคเรื้อนที่นำเอาผู้ป่วยเข้ามาอยู่ในสถานที่เดียวกันเป็นชุมชนของผู้ป่วยโรคเรื้อนโดยเฉพาะ การจัดตั้ง "นิคมโรคเรื้อน" ดังกล่าวนับเป็นสิ่งสะท้อนถึงอุดมการณ์ทางศาสนาที่เด่นชัดของมิชชันนารีอเมริกัน นั่นคือ การนำผู้ที่ถูกมองว่าเป็นปัญหาสังคมมาในที่กักกันเพื่อให้อยู่ในบรรยากาศของการอบรมสั่งสอนแบบคริสต์ศาสนาอย่างเต็มที่เพื่อทำให้เป็นคนใหม่และเชื่อว่าไม่เป็นปัญหาของสังคม เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงให้เป็นผู้บริสุทธิ์ตามคติของคริสต์ศาสนา ระบบคิดเช่นนี้เป็นวิธีคิดเดียวกันกับการจัดตั้งโรงพยาบาลของมิชชันนารีอเมริกันที่ดึงเอา "ผู้ป่วย" ออกจากสภาพแวดล้อมของสังคมเดิมเพื่อขัดเกลาให้เป็นคนใหม่ที่มีคุณภาพเทียบพร้อมตามแนวคิดของตน

การจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันมีบทบาทสำคัญในการรับเด็กนักเรียนที่ยังไม่นับเป็นสมาชิกสมบูรณ์ของคริสตจักรเข้ามาสู่กระบวนการกลมกลืนทางสังคม (Socialization)

และอบรมเพื่อให้เป็นสมาชิกสมบูรณ์ของคริสตจักรต่อไป อีกทั้งโรงเรียนยังเป็นแหล่งส่งถ่าย วิทยาการสมัยใหม่ในสังคมล้านนาซึ่งต่อมาในภายหลังโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันก็กลายเป็น แหล่งสร้างประชากรของสยามให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติตามคตินิยมของคริสต์ศาสนา แห่งหนึ่ง

อนึ่ง การเกิดชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาสมัยเริ่มแรกเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย โดยเฉพาะผู้ที่หันมารับเชื่อคริสต์ศาสนาสมัยเริ่มแรกส่วนใหญ่เป็นไทลื้อและไทซิ่นหรือเขิน ซึ่งทำให้ มิชชันนารีอเมริกันได้มองกลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ศาสนาโดยใช้ "กลุ่มทางวัฒนธรรม" ชนชาติ ไทเป็นเป้าหมายมากกว่าการกำหนดด้วยเรื่องของพรมแดนทางภูมิศาสตร์ การขยายงานไปยัง เชียงตุงและสิบสองปันนาทางตอนใต้ของจีนและนำคนไทหย่าจากญวนนานมาตั้งชุมชน (ชาวคริสต์) ในดินแดนสยามนับเป็นตัวอย่างที่เด่นชัด

2. ชุมชนชาวคริสต์ในล้านนากับการเปลี่ยนแปลงสุโลกสมัยใหม่

การสร้างชุมชนชาวคริสต์โดยมิชชันนารีอเมริกันเป็นการสร้างสังคมใหม่ที่เป็นสังคม แบบแปลกแยกและพยายามดำรงรักษาความเป็นชุมชนโดยการให้ความหมายใหม่ การสร้างระบบ คุณค่า สร้างอุดมการณ์ และความรู้ใหม่กับชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นมา จากการปลุกฝังความเชื่อและ อุดมการณ์ทางศาสนาโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ได้ทำให้ชุมชนชาวคริสต์เปลี่ยนแปลงความคิดและ โลกทัศน์ของการเป็นชุมชนที่แตกต่างไปจากสังคมแบบเก่า เป็นกลุ่มที่ละทิ้ง "ฮึดฮอย" เดิมมาสู่วิถี ชีวิตแบบใหม่ และสืบทอดส่งต่ออย่างลูกหลานพร้อมทั้งสืบทอดอุดมการณ์ของมิชชันนารีอเมริกันที่ ปลุกฝังไว้ต่อมา อีกทั้งชุมชนชาวคริสต์ยังได้ใช้โอกาสดังกล่าวในการปรับเปลี่ยนสถานภาพของ ตนเองที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ที่มาจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การ สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงในดินแดนล้านนาที่กำลังถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติสยามซึ่งเป็นการ สร้างรัฐแบบสมัยใหม่

จากการศึกษากระบวนการสร้างชุมชนชาวคริสต์ของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนาได้ แสดงถึงบทบาทของมิชชันนารีในการนำสื่อที่เป็นความทันสมัยลงสู่ท้องถิ่น สร้างระบบองค์กรที่ เป็นแบบสมัยใหม่ที่ให้ชาวคริสต์เข้ามามีบทบาทในระบบองค์กรแบบใหม่ ที่เป็นโครงสร้างอยู่ในระดับ ท้องถิ่นคือคริสตจักรต่าง ๆ และในระดับภูมิภาคได้แก่ระบบเพรสไบเทอรี และต่อมาในภายหลังได้ มีการจัดตั้งองค์กรคริสตจักรระดับชาติ ซึ่งทั้งสามระดับนี้มีระบบของการคัดเลือกผู้นำหรือผู้แทนที่ จะเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนชาวคริสต์ ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และ ในองค์กรคริสตจักรระดับชาติ ตามลำดับ มีระบบการบริหารแบบสมัยใหม่ ซึ่งในแง่หนึ่งนับเป็น

ประสบการณ์ของการสร้างความเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตกในชุมชนชาวคริสต์ในลันนา แต่เนื่องจากวิถีคิดและการปฏิบัติของมิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาสู่ลันนาคอยู่ในกระบวนทัศน์แบบระบบอุปถัมภ์ของสังคมท้องถิ่นจึงทำให้เป็นปัญหาต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยตามแบบสังคมของมิชชันนารีอเมริกันที่น่าจะมีการศึกษาในประเด็นนี้ต่อไป

ในด้านของกายภาพจะเห็นได้ว่า การที่มิชชันนารีอเมริกันพยายามสร้างและพัฒนาสิ่งที่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาและดำรงความเป็นชุมชนชาวคริสต์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่กลายเป็นชุมชนเมืองสมัยใหม่ และมิชชันนารีอเมริกันยังได้มีระบบการจ้างงานแบบสมัยใหม่ มีชาวคริสต์จำนวนไม่น้อยที่ได้เข้ามาสู่ระบบการจ้างงานของมิชชันนารี เช่น เป็นผู้ช่วยในการเผยแพร่ศาสนา เป็นครูและลูกจ้างในโรงเรียนของมิชชันนารี เป็นลูกจ้างในโรงพิมพ์และอื่นๆ ซึ่งระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มิชชันนารีอเมริกันเป็นผู้นำเข้ามาสู่ลันนานี้ได้เปิดโอกาสให้ชาวคริสต์ในลันนาเข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้เป็นกลุ่มแรกๆ

อนึ่ง การวิจัยเรื่องนี้ถึงแม้จะใช้แนวทางของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีแนวคิดที่สำคัญคือเน้นศึกษาถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภายในระบองท้องถิ่นที่ไม่ใช่การศึกษาบทบาทของรัฐบาลส่วนกลาง แต่จากการศึกษาได้แสดงถึงความเป็นจริงในกระบวนการประวัติศาสตร์คือ รัฐบาลกรุงเทพฯเป็นผู้มีบทบาทและมีอิทธิพลในการสร้างความทันสมัยให้กับลันนาโดยการเข้ามาเปลี่ยนแปลงให้มีความเจริญแบบสมัยใหม่ เพื่อประโยชน์ในทางการเมืองการปกครองและทางเศรษฐกิจ ดังนั้น การเข้ามาของมิชชันนารีอเมริกันจึงไม่อาจตัดขาดจากบทบาทของรัฐบาลกรุงเทพฯได้ ทั้งนี้เพราะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในลันนาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นอิทธิพลของอำนาจรัฐบาลกรุงเทพฯ โดยสามารถกล่าวได้ว่า มิชชันนารีอเมริกันได้เป็นแนวหน้าของการนำความทันสมัยสู่ลันนาแพร่กระจายไปสู่ท้องถิ่นในวงกว้างก่อนที่รัฐบาลกรุงเทพฯจะเข้ามายึดกุมบทบาทการนำในเรื่องนี้ และทำให้มิชชันนารีอเมริกันตกเป็นผู้ร่วมงานในการสร้างความทันสมัยร่วมกับรัฐบาลมากกว่าจะเป็นตัวของตัวเอง

3. ชุมชนชาวคริสต์ในลันนากับการดำรงอยู่ในสังคม

จากการที่มิชชันนารีอเมริกันได้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้วางรูปแบบและกำหนดลักษณะทางสังคมของชุมชนชาวคริสต์ ซึ่งโดยหลักความคิดที่สำคัญคือ ผู้ที่เปลี่ยนความเชื่อศรัทธาในศาสนาแบบจารีตมานับถือศาสนาคริสต์จะต้องตัดขาดจากความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเดิมมาอยู่ในสังคมแบบใหม่ ที่แสดงออกทั้งในด้านความคิด พิธีกรรมทางศาสนา ลักษณะทางกายภาพและมีกฎระเบียบปฏิบัติที่ต่างจากวิถีชีวิตแบบเดิม ดังนั้น ชุมชนชาวคริสต์จึงต้องเผชิญกับ

แรงกดดันสองด้าน คือแรงต่อต้านที่มาจากสังคมวัฒนธรรมเดิม กับการปรับเปลี่ยนตนเอง เพื่อให้อยู่ในชุมชนชาวคริสต์ได้อย่างราบรื่น ดังนั้น การมีวิถีชีวิตในโลกทางศาสนาแบบใหม่ของชุมชนชาวคริสต์จึงเป็นการดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ตนเองมีพื้นที่ในสังคมที่จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

เมื่อเริ่มแรกที่มีชุมชนชาวคริสต์เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่า มิชชันนารีอเมริกันสนับสนุนการสร้างตัวโบสถ์ที่จะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคติเดิมของสังคมล้านนาคือการมีศาสนสถานเพื่อประกอบกิจทางศาสนาที่ถือเป็นสมบัติส่วนรวม (ของหน้าหมู่บ้าน) ชุมชนชาวคริสต์ในท้องถิ่นเมื่อแรกตั้งจะมีการสร้างสถานที่ประกอบกิจทางศาสนาแบบง่ายๆ แต่ส่วนมากมักจะถูกทำลายจากผู้ต่อต้านคริสต์ศาสนา และจากการศึกษาทางประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการก่อสร้างสถานที่ประกอบกิจทางศาสนาจากแบบง่ายๆ มาเป็นแบบที่มั่นคงแข็งแรงตามการเติบโตและเข้มแข็งของชุมชนชาวคริสต์ของแต่ละแห่ง ซึ่งนับเป็นพัฒนาการที่จะแสดงถึงความมั่นคงของชุมชนชาวคริสต์ที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังจะเห็นได้ว่า ในช่วง พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา ได้มีรายงานของมิชชันนารีอเมริกันที่กล่าวถึงความรับผิดชอบของชุมชนชาวคริสต์ที่จะก่อสร้างอาคารโบสถ์ของตนเองอย่างคึกคัก และแต่ละแห่งมีการก่อสร้างโดยใช้อิฐเป็นส่วนใหญ่ กิจกรรมการสร้างโบสถ์ดังกล่าวนี้สะท้อนถึงความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนชาวคริสต์ที่จะแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน ซึ่งมิชชันนารีอเมริกันมองว่า การสร้างอาคารโบสถ์ที่มั่นคงแข็งแรงนั้นหมายถึงการมีกิจกรรมเพิ่มอีกหลายด้าน และความพยายามในการสร้างสิ่งที่เป็นถาวรวัตถุเป็นการเสริมกำลังทางจิตวิญญาณของชาวคริสต์และจะเป็นที่สนใจของคนนอกที่มุ่งมองมายังชุมชนนี้⁵¹⁶

นอกจากการสร้างศาสนสถานอย่างมั่นคงแล้ว ในการดิ้นรนต่อสู้เพื่อดำรงอยู่ของชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาจะเห็นได้ว่า มีการเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยค่อนข้างมาก มีคริสตจักรหลายแห่งที่เป็นตัวอย่างของการขยับปรับเปลี่ยนที่ตั้งชุมชนของตนเองจนกระทั่งสามารถตั้งตัวอย่างมั่นคงในพื้นที่ปัจจุบัน เมื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึกของชุมชนชาวคริสต์จากงานเขียนของมิชชันนารีอเมริกันและการสัมภาษณ์ในคริสตจักรท้องถิ่น จะเห็นถึงความสลับซับซ้อนของกระบวนการจัดตั้งชุมชนชาวคริสต์แต่ละแห่งที่กว่าจะลงตัวอย่างมั่นคงนั้นต่างมีประสบการณ์ในการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อคงความเป็นชุมชนของตนเองอย่างมาก

จากการศึกษากระบวนการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาได้สะท้อนถึงประสบการณ์ของงานศึกษาทางมานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ ที่มีข้อสรุปไว้ว่า ชาวบ้านในสังคมล้านนามอง

⁵¹⁶“Chiangmai,” *The Siam Outlook* 9, 1(January 1933) : 54-55.

การรวมหมู่ทางสังคมและมีความเข้าใจความเป็นชุมชนที่วางอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างน้อย 5 ประการคือ (1) อุดมการณ์อำนาจเกี่ยวกับความคิดว่าด้วยการนับถือผี (2) พิธีกรรมในการสืบทอดอุดมการณ์ (3) อำนาจในการจัดการทรัพยากรร่วมกันบนพื้นฐานความคิดเรื่องของหน้าหมู่ (4) กฎมณีนญญา และ (5) องค์กรและเครือข่ายของความสัมพันธ์⁵¹⁷

จากข้อสรุปนี้จะเห็นได้ว่า มิชชันนารีอเมริกันได้ตั้งใจสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาให้เป็นชุมชนใหม่ที่อยู่ในกระแสวิถีคิดและความเข้าใจในรูปแบบดังกล่าวอย่างชัดเจน คือมีการชักนำคนในสังคมให้เปลี่ยนความเชื่อเรื่องผีของท้องถิ่นมาเป็น “ผีหลวง” แบบสากล โดยมีพิธีกรรมในการสืบทอดอุดมการณ์ของตนเอง มีการสร้างสำนึกความรับผิดชอบร่วมกันผ่านกิจกรรมต่างๆ สร้างกฎมณีนญญาแบบใหม่และสร้างองค์กรเครือข่ายของตนเองขึ้นใหม่ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ชุมชนชาวคริสต์มีลักษณะเป็นชุมชนที่ถูกสร้างโดยมิชชันนารีอเมริกันที่ช้ขนทับอยู่ความเป็นชุมชนชาติ มีประวัติศาสตร์การถูกสร้างให้มีรูปแบบและวิถีชีวิตที่มีความเป็นตัวตนที่มีระบบการปกครองตนเอง การเลี้ยงตนเอง และต้องรับผิดชอบตนเองต่อไป

⁵¹⁷ อานันท์ กาญจนพันธุ์, มิติชุมชน : วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร,